

**ІСТОРИЧНИЙ НАРИС ТЕЛЕБАЧЕННЯ ПІВДНЯ ЄВРОПИ:
ОСОБЛИВОСТІ ТА НАСЛІДКИ ФОРМУВАННЯ
(НА ПРИКЛАДІ ІТАЛІЇ, ІСПАНІЇ, ГРЕЦІЇ, ПОРТУГАЛІЇ)**

В Україні сьогодні бракує серйозної розмови про шляхи розвитку вітчизняного телебачення, особливо на прикладі досвіду різних країн. Етикетки, на кшталт «суспільного телебачення» для багатьох політиків і громадян стає оболонкою без змісту. Тому в даній роботі хотілося б обговорити історичний досвід держав та їхніх ЗМІ, що перебували під авторитарним правлінням. Світова криза нині поставила питання про розбіжності між різними частинами Європи в сфері політики, економіки, історичних шляхів розвитку. В спрощеному розумінні це протиставлення «бідного» півдня та «заможної» півночі, але не все так просто (Італія – в десятці найпотужніших економік). Не ставлячи завдання проаналізувати всі боки політичного та культурного життя регіону, торкнемося тенденцій розвитку одного з масових електронних ЗМІ – телебачення.

Іспанія. Іспанія у міжвоєнний період (1918–1938) – аграрна, консервативна країна, до того ж територіально розпорошена – населена різними народностями, етнічними групами; якщо підтримати один регіон – ображається інший. Церква була дуже впливовою. В державі протиборство різних шляхів розвитку країни: з одного боку республіканці, ліві, а з другого праві консерватори. Це вилилося у відому громадянську війну 1936–1939. Переміг тоді генерал Франко, який очолив консервативну модернізацію Іспанії, зорієнтовану на будівництво замкненої самодостатньої економіки. В 1950–60-ті роки в країні відбувається економічний підйом, бурхливо розвивається важка промисловість, туризм, легка промисловість, суднобудівництво тощо. Супутником цього підйому стає телебачення. Порівняно з другими країнами Європи його впровадження запізнюється. Перші демонстрації від голландської фірми Philips відбулися в 1948 р. Регулярне мовлення з Мадриду в 1956 р. Перша програма складалася з богослужіння та виступу члена уряду, що вихваляв Франко. До 1976 року телебачення існує в умовах жорсткої цензури, відсутності свободи слова та плюралізму, журналістів звільняють за будь-яку провину. Програми готують не лише творчі працівники, а й міністерства. Іспанія не брала учать у створенні Європейської спілки радіомовлення (1950), приєдналася у 1955 рр.; а в Євробачення (створено у 1954 році) Іспанія вступила 15 грудня 1980 р. До початку 70-х років ХХ століття в країні два центри, які створюють програми – решта телецентрів ретранслятори. В 1973 р. створюються регіональні телецентри: Більбао, Ов'єдо (Астурія), Сантьяго-де-Компостела (Галісія), Валенсія, та Севілья (Андалусія). Але регіоналізм продовжувався недовго – створюють державну телерадіослужбу RTVE (*Servicio Publico Centralizado Radio Television Espanola*). Все мовлення зосереджується в трьох центрах: Мадрид, Барселона та Канарські острови. Після смерті Франко (1975), RTVE стає самостійною організацією, в країні виголошуються громадські свободи, зокрема свобода слова. До 1980 р. в країні два телеканали. З 1982 р. Країна Басків створює власне телебачення, за нею Каталонія (1984), Галісія (1985) та ін. Держава наполягає, що це мовлення незаконне. В Іспанії і мовлення, і трансляційна мережа підпорядковувалась одній компанії – RTVE. Розвиток кабельного телебачення теж запізнився. В цей час в країні два державних канали, 8 регіональних, три приватних. Причому найвпливовіші приватні контролювалися Італією, Німеччиною та Францією. Тільки в 2007 році було створено громадське телебачення, яке нарешті вийшло з під прямої опіки уряду. Адміністративна рада RTVE обирається парламентом. Загалом держава відстає від провідних демократій Європи за рівнем сформованості інформаційного суспільства, в ефірі домінує RTVE; власників супутникових тарілок та підключених до кабелю (2007, дані британської служби Ofcom) близько 10 % тих та інших (тобто 80 % дивляться ефір з телевеж).

Греція. Телебачення запустили дуже пізно – в 1966 році. В країні було два канали державний EIR-ERT та збройних сил Греції (TED). Останній вихваляв військових, особливо за часи військової диктатури. В країні була повна монополія держави на ТБ й радіо. Навіть і після відходу військових від влади TED продовжував мовлення до 1982 року. Кольорове мовлення з'явилося тільки в 1978 році. На початку 80-х років мовлення вечірнє, цілодобово держтелебачення почне працювати з 1997 р. В 1987 р. монополія на мовлення стала розхитуватися – в Салоніках приватний мовник, за яким стояв американець Д.Пурла та група Invest, став видавати в ефір європейські та американські канали. Усі 80-роки велася боротьба між державними каналами і приватними. З 1989 р. парламент дозволив приватне мовлення, але багато механізмів такого мовлення детально не прописано. В ефірі радіо та ТБ розпочався хаос. Мовлення розпочали багато приватних станцій, станцій політичних партій та громадських груп, муніципалітетів. Мережі кабельного телебачення фактично не існує, тому вся боротьба йде за ефір. Станції ставили один одному шуми, заважали, намагаючись виштовхнути конкурента з частоти. Державі доводиться закривати теле- та радіостанції, бо вони створювали завади літакам та іншим службам. Один з каналів доставки якісного сигналу супутникове ТБ. В 80–90-х роках держтелебачення фактично програє приватному, починаються реформи в бік суспільного мовлення, оптимізації інфраструктури та програмної політики.

Португалія. Ще в 1926 р. в країні був здійснений військовий заколот, з 1932 р. влада в руках Антоніо Салазара. Його правління було авторитарним. В 60-х роках країна вела колоніальні війни з власним володіннями. Телебачення увели в 1957 р., з 1968 – два канали. На телебаченні була цензура і воно було державним. Політичне життя було під утисками, політичні партії були заборонені. В 1973 військові підняли заколот, після цього встановилася багатопартійність, країна пішла в бік демократії, відбулася деколонізація. Але телебачення та радіо (*Radiotelevisão Portuguesa – RTP*) мало монопольне мовлення на трансляцію програм до 1992 р. Кольорове ТБ лише з 1980 р. Приватні канали запускають тільки в 90-х роках (sic – 1992,

TVI-1993). В ефірі велика кількість державних каналів, але приватні канали дещо обганяють їх за рейтингами. Впровадження цифрового наземного телебачення відстає від загальноєвропейського процесу. В країні розвинене кабельне та супутникове телебачення.

Італія. Італія – патріархальна та аграрна країна; її економічного ривка в міжвоєнний період тут не відбулося, на що вказують невдалі військові дії в Ефіопії та в часи війни (1939–1945). Розвиток телебачення розпочався ще до Другої Світової війни. В 1938 були передачі в Римі та Мілані. Після війни населення зазнає злиднів, воно ще досить регіоналізовано (розмовляло на різних діалектах, багато людей не виїзжало за межі своєї місцевості). Телебачення RAI запрацювало з 1954 року. Популярними стають програми «телемандрів», спорт, розважальні шоу тощо. Телебачення об'єднує націю, творить нову культуру; для мало писемних несе й грамоту – створені телеуроки. В 60-ті роки в країні розпочинається економічний бум – зростає й кількість телевізорів у населення. На екрані йдуть шоу, вар'єте, багато американської продукції. Телебачення – улюблене видовище італійців. На рекламу накладають обмеження, був і протекціонізм на вибір рекламних тем з боку держави. До 1976 р. всі телеканали були державними та піддавалися церковній цензурі. Але в 1973 р. С.Берлусконі створює нелегальну кабельну мережу Telemilano для одного єдиного мікрорайону в м. Мілан. Після 1976 р. – приватні станції дозволяють, і Берлусконі вже мовить в ефірі, купує другий канал і створює групу Fininvest. Скуповуючи приватні канали в різних областях Італії, він створює нову медіа групу Mediaset (Canale 5, Italia 1, Rete 4). Зауважимо, що загальнонаціональні приватні програми під заборорою – комерційне ТБ може бути тільки місцевим (заборонені були й новини, політичні програми). Тобто за «комерційниками» залишалося розважальне ТБ. В середині 90-х років виходить новий закон про телебачення, що передбачав підсилення контролю парламенту – правління державного холдингу RAI формує парітетно більшість та опозиція, двох членів назначає президент. Берлусконі спираючись на свої підприємства створює партію «Вперед Італія» та йде в політику. За довгий строк керівництва урядом Італії він фактично контролює як державно-суспільний RAI, так і власну групу Mediaset. Ці канали сумарно й «тримають» телеаудиторію в країні. Розширений контроль Берлусконі над ЗМІ піддавався критиці як аналітиками, так і організаціями борців за вільну пресу. В 2004 році рейтинг волі преси країни був знижений з «вільного» на «частково вільний». В країні нерозвинене кабельне телебачення, все мовлення йде через ефір та за допомогою супутникових антен. В країні більше мільйона отримують платне телебачення. Зі супутника працює Sky Italia (News Corp.).

Навіть поверхове опрацювання історичних матеріалів щодо перебігу подій навколо ЗМІ, та телебачення зокрема, вказує на своєрідність розвитку суспільства південно європейських країн. Всі ці країни довго зберігали патріархальні звичаї, консервативні настрої, в них переважало аграрне виробництво, великий був і авторитет церкви. В деяких країнах був обраний шлях правої «консервативної» модернізації, до влади приходили авторитарні режими. Обмежувалися громадянські права і свободи. На ТБ була цензура, воно державне з рисами монополізму. В країнах були й ознаки технологічного відставання – повільно впроваджувалося кольорове телебачення, пізній старт процесу телефікації взагалі, майже в усіх країнах регіону нерозвинене кабельне телебачення, тобто були проблеми з наземною інфраструктурою. Наведені приклади уводять нас від спрощених уявлень про формування телебачення в Європі, громадянського суспільства в цілому.